

RECENSIONER

Sten Rentzhog: *Tänk i tid. Se framåt genom att blicka bakåt*. Carlsson Bokförlag, Stockholm 2014. Ca 200 s. inkl. kommentarer och referenser. ISBN 978-91-7331-628-6.

En nation som Sverige med anor från tidig medeltid upplevs numera som historielös medan däremot USA, tvärtemot gängse uppfattning, snarast är besatt av sin inte särskilt långvariga historia. Där finns en ständig fokusering på de kring 1700-talets slut verk samma grundlagsfäderna, inte i alla stycken till fördel, då exempelvis den s.k. Teapartyrörelsen förvrider amerikansk samtidsdebatt. Ett långt minne kan vara en belastning. Så kan exempelvis serbernas nederlag i slaget vid Kosovopoljne/Trastfältet 1389 sägas ha bidragit till 1990-talets inbördeskrig i det forna Jugoslavien. Tacksamt kan noteras, att det fältslag som samma år ägde rum på nordisk botten, vid Åsle tå utanför Falköping mellan drottning Margareta och Albrekt av Mecklenburg inte fick dessa ödesdigra återverkningar.

Sverige av idag tyngs knappast av någon nämnvärd historisk barlast. Hur ofta återoppar vi ”grundlagsfäder” som Axel Oxenstierna, Hans Järta eller Louis de Geer? Normalt sträcker sig svenskens tidshorisont inte längre tillbaka än till tidigt 1930-tal, med Per-Albin Hanssons maktillträdande socialdemokrati, folkhemsbygge och funktionalism. Borggårdskrisen och bondetåget, ett samtidsdrama för 100 år sedan och en viktig politisk vattendelare genom kampen mellan den personliga kungamakten och den framväxande parlamentariska demokratin, förefaller ligga oändligt långt borta. Det händer t.o.m. att någon uppsatt partifunktionär inte känner till på vilken barrikad det egna partiet den gången stod.

Som signum för svensk mentalitet fick nutidsfixering och modernitet sitt definitiva genombrott under 1960-talet. Det blir synligt i debatten om ett reformerat gymnasium. Kampen stod mellan övervintrande nyhumanister, som fortsatte att värna om kulturarv och klassisk bildning och de moderniseringsivrare, som pläderade för att samtiden skulle få sätta tydligare spår

i kursplanerna. Den kanon som utvecklats inom historie- och litteraturundervisningen ifrågasattes. Samtidigt fördes propåer fram om att det vore dags att skrota den otidsenliga allmänbildningen. Med främjande av samhällsengagemang, nutidsorientering, demokratisk fostran och emancipatoriska strävanden ansattes etablerade bildningsideal.

För traditionsförespråkarna fanns inte bara hotet från naturvetenskapen. En rival blev även den medborgarkunskap, som höll på att utvecklas till det nya ämnet samhällskunskap. Det var ett välbehövligt steg men innebar att historieämnet också förflyttade sin tyngdpunkt närmare nuet. Mindre utrymme gavs åt äldre historia. Därmed hamnade de långa perspektiven, så viktiga för förståelsen av kulturella särdrag och etniska konflikter, i skuggan. Synfältet snävades in.

Självfallet mötte den aningslösa nutidsfixeringen mothugg. Skarpast var kanske kritiken från arkeologen Carl-Axel Moberg, som under sent 1970-tal i den tänkvärda skriften *Den långa stubinen* riktade ett frontalangrepp mot den fördomsalstrande bornerade inkrökthet, som slog följe med kommersialism, nationalism och rasism. Han tvekade inte att deklarerat att den som inte vet något om det förgångna vet heller inget om vare sig nutid eller framtid. Här finns ett memento att ta till sig i vår kvartalskapitalistiska värld, med sin brist på visioner och framtidsberedskap. Den ledande tyske 1800-talsfilosofen Friedrich Hegel må i strikt logisk mening ha rätt däri, att vi inte har något att lära av historien. I ett pragmatiskt perspektiv är det ändå mycket som talar för att ett vidare synfält såväl i tid som rum reducerar den mängd fördomar och schablonbilder som vi alla bär på. Vi behöver distans och referensramar för att nå djupare insikt.

En attitydförändring borde ha inträtt i och med den religionernas renässans, som trädde i dagen med ayatollornas maktövertagande i Iran 1979. För att överblicka världsreligionerna krävs en betydligt längre tidslinje. Det går knappast att förstå antisemitismen genom att enbart fokusera på Auschwitz. Det är bara att beklaga att den förkättrade amerikanske statsvetaren Samuel

Huntington kom att få alltför mycket rätt, då han efter kommunismens fall förutsåg en växande framtida konfliktyta mellan olika kulturer och religioner. Olyckligtvis framstod den nu avlidne Harvardprofessorn som mer klarsynt och realistisk än många andra, vilka i stället förutsåg en fredligare och mer demokratisk värld. Händelseutvecklingen har dock inte nämnvärt korrigerat svenskens inställning. Ett stycke in på 1980-talet hade Sverige uppnått ett närmast historielöst tillstånd. Det verkade som om vi flytt och skytt vårt förflutna. Den gemensamma referensram, som historiska händelser som Poltava 1709 eller Ådalen 1931, tolkade på olika vis, hade urholkats. Det har fått negativa konsekvenser för den medborgerliga dialog som utgör förutsättningen för en vital demokrati.

Naturligtvis har det funnits åtskilliga motkrafter som skarpt och gärna i ironiserande ordalag ifrågasatt vår nutidshybris. Bland dem återfinns historiker och lärarutbildare som Christer Karlegård och Christer Öhman. Eldunderstöd har de uppburit från Svenska Akademiens ständiga sekreterare Horace Engdahl och Peter Englund. Till skaran av ropande röster i öknen sällar sig nu också museimannen Sten Rentzhog. Det är inte första gången han går in i denna debatt. Vid organiserandet av Det svenska historieåret 1993 intog han som styresman för Nordiska museet en nyckelroll. Nu har han utkommit med skriften *Tänk i Tid. Se framåt genom att blicka bakåt*. Den är en engagerad plaidoyer om behovet och nyttan av ett historiskt perspektiv, även i vardagslivet. Rentzhog, som 1967 disputerade på en konsthistorisk avhandling om den svenska trästaden, var under flera decennier länsantikvarie i Jämtland och framgångsrik förnyare av friluftsmuseet Jamtli. Om världens friluftsmuseer har han för övrigt skrivit en omfattande bok, väl att betrakta som hans magnum opus, utkommen 2007. Då det gällt att råda bot på vår historielöshet har han stått i främsta frontlinjen.

Den skrift Sten Rentzhog nu utkommit med är på cirka 150 lättlästa sidor. Det rör sig inte om någon svårsmält materia, då han vill nå fram till en vidare, inte specialiserad läsekrets. Framställningen flyter smidigt och elegant. Genom välfunna underrubriker är det lätt att få överblick. Trots att det är lätt att sympatisera med budskapet tenderar Rentzhog i sin iver och med sin aldrig sinande argumentsarsenal väl ofta att hamna i flåshurtiga paroller. Med sin överväldigande associationsrikedom riskerar texten att slå in öppna dörrar. Att alla nutidsföreteelser kan betraktas som sprungna ur det förflutna blir för banalt. Det bör då sägas att det

inte är i första hand till de initierade, med anknytning till historisk forskning, undervisning eller museivärld som Rentzhogs bok vänder sig. Snarare är målgruppen, vid sidan om en löst definierad allmänhet, makt-havare inom den politiska och ekonomiska sfären, där de ödesmättade besluten om vår framtid fattas. Med en längre tidshorisont såväl bakåt som framåt följer, det är budskapet, en klokare framförhållning och planering. Vådan av kortsiktiga beslut är att de går ut över miljö, klimat och nya generationers uppväxtvillkor.

Klart är att Rentzhog med sin rappt skrivna bok är ute i angeläget ärende. Den borde kunna fungera som en välbehövlig väckarklocka. Ändå kan befaras, att det främst är de redan väckta, som anammar budskapet. För dem som är väl medvetna om betydelsen av historiska perspektiv, och dit hör rimligen RIG:s läsare, ter sig kanske den initierade kommentardelen, med sin resonerande litteraturgenomgång, på ett trettiotal sidor, som allra värdefullast. Skriften är också försedd med ett personligt efterord. Där beskriver Rentzhog sin egen bildningsgång, varvid han passar på att apostrofera sina lärare vid Uppsala universitet, däribland historikern Sten Carlsson, som en gång myntade begreppet kronologisk provinsialism.

Bert Mårald, Umeå

The Atomized Body. The cultural life of stem cells, genes and neurons. Max Liljefors, Susanne Lundin & Andréa Wiszmeg (red.). Nordic Academic Press, Lund 2012. 228 s., ill. ISBN 978-91-87121-92-0.

Kanske skulle någon annan skriva den här recensionen? Jag känner mig lite jävig eftersom jag är en forskare som helt klart definierar mig som tvärvetenskaplig i första hand och ämnestillhörig i andra. Det är en av alla sakerna jag lärt mig av boken, som lästs med växande uppskattning, att många forskare bekänner sig till tvärvetenskap när de söker pengar, men till sitt ämne när de presenterar sig i andra sammanhang, vilket är olyckligt och riskerar att minska värdet av tvärvetenskapliga samarbeten. Det, menar författarna, är en viktig anledning till att många tvärvetenskapliga projekt havererar. Dock inte de projekt vars resultat presenteras i antologin, som redigerats av Max Liljefors, Susanne Lundin och Andréa Wiszmeg. Resultatet av deras arbete är imponerande på många sätt, inte bara för att detta är så mycket mer än en samling texter vars gemensamma nämnare är omslaget